

Egzistencijalistička filozofija Alberta Camusa

Hochstädter, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:448659>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Petra Hochstädter

**Egzistencijalistička filozofija Alberta Camusa
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za filozofiju

Petra Hochstädter
Matični broj: 0009069964

Egzistencijalistička filozofija Alberta Camusa
ZAVRŠNI RAD

Studij: Sveučilišni dvopredmetni preddiplomski studij filozofije i engleskog jezika i književnosti
Mentor: Doc. dr. sc. Filip Čeč

Rijeka, rujan 2023.

SAŽETAK

Iako se egzistencijalizam ne može smatrati ujedinjenim pravcem te se filozofi egzistencijalizma u mnogočemu razilaze, jedno je pitanje u srži ovog filozofskog pravca: kakav čovjek jest, tj. kako treba živjeti. Okrenutost prema čovjekovoj biti je razmatrana kroz glavne ideje egzistencijalizma, poput slobode, jastva, autentičnosti te subjektivne istine. Iako se često smatraju depresivnima, ambicija egzistencijalista je omogućiti prihvaćanje naše egzistencije i suočavanje s ljudskom situacijom. Kao glavni autor i filozof u ovome radu istaknut je Albert Camus te se sagleda njegov glavni filozofski doprinos, a to je filozofija apsurdna. Camus svoju filozofiju apsurdna objašnjava uz pomoć samoubojstva koje je oprečno egzistenciji. Glavno pitanje kojime se bavi je ima li smisla živjeti, koje razrađuje u *Mitu o Sizifu* te predstavlja javnosti u svom književnom djelu *Stranac*.

KLJUČNE RIJEČI: egzistencijalizam, Camus, filozofija apsurdna

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. EGZISTENCIJALIZAM.....	2
2.1 ZAŠTO EGZISTENCIJA PRETHODI ESENCIJI.....	4
2.2. SUBJEKTIVNOST NASUPROT OBJEKTIVNOSTI.....	5
2.3. POSTANAK INDIVIDUE.....	8
2.4. SLOBODA.....	10
2.5. AUTENTIČNOST.....	13
3. EGZISTENCIJALISTIČKA FILOZOFIJA ALBERTA CAMUSA.....	15
3.1. APSURDNO PROSUĐIVANJE.....	16
3.1.1. APSURD I SAMOUBOJSTVO.....	16
3.1.2. APSURDNI ZIDOVI.....	18
3.1.3. FILOZOFSKO SAMOUBOJSTVO.....	22
3.1.4. APSURDNA SLOBODA.....	24
3.2. APSURDNI ČOVJEK.....	28
3.2.1. DONHUANIZAM.....	28
3.2.2. GLUMIŠTE.....	28
3.2.3. OSVAJANJE.....	29
3.3. APSURDNO STVARANJE.....	30
3.3.1. FILOZOFIJA I ROMAN.....	30
3.3.2. KIRILOV.....	30
3.3.3. STVARANJE BEZ SUTRAŠNJICE.....	31

3.4. MIT O SIZIFU.....	32
4. ZAKLJUČAK.....	33
5. POPIS LITERATURE.....	34

1. UVOD

Jedna od općeprihvaćenih karakteristika ljudi jest da su socijalna bića. Potreba za bliskošću i kontaktom utrla je put za stvaranje različitih zajednica, poput država, raznih grupa istomišljenika, obitelji i sl., u okviru kojih se pojedinci identificiraju. Dolaskom sedamnaestog stoljeća postojale su naznake promjena društveno-političke klime. Politička filozofija toga vremena omogućila je kasnije razvijanje filozofije egzistencijalizma. Počelo se polako odvajati od sigurnosti koju su pružale uspostavljene zajednice te promovirati nova ideja da su ljudi odgovorni za vlastiti život i pritom slobodni. Locke je, kao jedan od značajnijih filozofa toga vremena, zastupao ideju da „čovjek ima moralno pravo na slobodu“ (Luper, 2000, str. 2). Prema njemu, „svatko ima sposobnost moralnog rasuđivanja te bi zato trebao imati slobodu samoodređenja“ (Luper, 2000, str. 2).

Ponukani takvim društvenim ozračjem, na scenu devetnaestog stoljeća stupaju jedni od prvih mislioca egzistencijalizma, Kierkegaard i Nietzsche. Iako je njihova filozofija odgovor na filozofiju Hegela i Schopenhauera, predstavila je početna pitanja egzistencijalizma. Egzistencijalizam se bavi osobnim problemima ljudi te ih nastoji uvjeriti u preuzimanje odgovornosti nad vlastitim životima. Smatra se kako postoje razni mehanizmi koji odvrću pozornost ili čak i onemogućuju prepoznavanje značenja egzistencije. Sam pojam egzistencije se dovodi u pitanje zbog čega se čovjek sagleda iz kompleksnije perspektive, tj. kao biće različito od svih ostalih bića.

Primarni predmet ove radnje je egzistencijalistička filozofija Alberta Camusa u čijem fokusu je filozofija apsurdna. Ona se, naime, nadovezuje na filozofiju egzistencijalizma te ju dodatno nadograđuje. Prikazat će se osnove egzistencijalizma, a potom će se govoriti o apsurdu unutar dva Camusova djela: filozofskom ogledu *Mit o Sizifu* te književnom djelu *Stranac*.

2. EGZISTENCIJALIZAM

Čovjek je kao socijalno biće, željno kontakta s vlastitom vrstom, od davnina pronalazio sigurnost i utjehu unutar nekakve zajednice. Osjećaj pripadnosti i vlastitog identiteta je često poistovjećivao sa zajednicom u kojoj se nalazio, bilo u onoj manjoj poput obitelji ili velikoj poput države. „Što se tiče povijesti ideja, moglo bi biti točno reći kako postoji istina u viđenju da identitet pojedinca proizlazi iz grupe.“ (Luper, 2000, str. 1) Takva je ideja dugo bila prevalentna, gdje se očekivalo od pojedinaca da potisnu vlastite želje i radnje usklade prema zajednici kako bi se skladno živjelo. „To se postiže time da pojedinac ne djeluje, tj. da ne izabire graditi individualnost.“ (Luper, 2000, str. 1)

Kao odgovor na takvo viđenje, može se postaviti pitanje kako je uopće moguće uspostaviti takav snažan osjećaj pripadnosti i odbacivanje individualnosti u okviru velike zajednice poput države, osobito one koja je tako zvana „melting-pot“ gdje je mnogo pojedinaca iz različitih kultura. Na primjer, Rimsko carstvo je bila jako velika zajednica gdje su se miješali trgovci, građani, robovi i doseljenici. Dakle, ljudi su identitet gradili na temelju toga što pripadaju toj zajednici i što se pridržavaju normi te zajednice iako je to značilo potiskivanje individualnosti.

Želja za odvajanjem od zajedničkog identiteta grupe se počinje polako javljati unutar okvira religije i filozofije. „Tijekom vremena, vjerovanje da svatko od nas ima vlastitu dušu je pridonjelo ideji da se svatko brine o vlastitoj individualnoj duši.“ (Luper, 2000, str. 1) Moglo bi se reći da je takvo vjerovanje potpomognulo naknadnome razvoju mišljenja o samoodređenosti čovjeka. Ako je svatko odgovoran za brigu o svojoj duši, odgovoran je i za radnje koje izvršava, svoje misli i izbore.

Da bismo došli do samoga egzistencijalizma, valjalo bi ukratko sagledati što je uopće stvorilo uvjete za razvitak te filozofske misli. Političko stanje i filozofija sedamnaestog stoljeća se mogu smatrati nekakvim „sjemenom“ iz kojega kasnije niče filozofija egzistencijalizma. „Politički filozofi sedamnaestog stoljeća, poput Johna Lockeja su počeli braniti moralno pravo na slobodu pojedinca od ograničenja koje su postavljale vlasti.“ (Luper, 2000, str. 2) Dotadašnje je mišljenje bilo da je vlast, kao i u spomenutom primjeru Rimskog carstva, bilo vrhovno tijelo koje je određivalo sudbinu pojedinca. Međutim, polako se javljaju naznake promjena javnog mnijenja u vidu osobne slobode.

Prema mišljenju Locke: „svi bi trebali preuzeti odgovornost za vlastite živote i pri tome bi trebali biti slobodni to učiniti“ (Luper, 2000, str. 2) Ovaj stav se može smatrati početkom kasnijeg nastanka filozofije egzistencijalizma pošto je stvorio preduvjete za prve mislioce toga pravca. „U takvoj su klimi počeli pisati prvi mislioci koji su postavili temelje egzistencijalističke misli: danski filozof Kierkegaard i njemački filozof Nietzsche.“ (Luper, 2000, str. 2)

No, što je to uopće egzistencijalizam? Tok misli nastao za vrijeme burnog doba povijesti, formiran tadašnjim psihološkim stanjem društva, raznim formama umjetnosti i filozofskim mnijenjima, po prvi puta se pojavljuje u vremenu između dva svjetska rata. Službeni naziv, predstavljen 1943., smislio je francuski filozof Marcel kojemu su se kasnije pridružili sunarodnjaci Sartre i de Beauvoir. (Aho, 2014, str. 9) Još neki od poznatih filozofa ovoga pravca se smatraju Merleau-Ponty, Camus, Heidegger i drugi. Mnogi od njih su se razilazili u nekim mišljenjima, što se odražavalo i na podjelu unutar same egzistencijalističke filozofije. Do same podjele je dolazilo i zbog vjerskog opredjeljenja koje je utjecalo na njihovo viđenje glavnog problema ove filozofije. Dio njih se priklanjao teističkom viđenju, poput Kierkegarda koji je pisao: „Stvar je da trebam razumjeti sebe, shvatiti što Bog zaista želi da činim“ (Kierkegaard, 1938, str. 15). Neki drugi su, pak, bili više ateističkog shvaćanja, poput Sartrea. Dakle, egzistencijalizam se ne može shvatiti koherentnim pravcem.

„Egzistencijalizam započinje kao glas protesta protiv apsurdnosti čiste misli.(...) Opovrgava promatrača svih vremena i svih postojanja iz razmatranja čiste misli te usmjerava ka problemima i mogućnostima vlastitog uvjetovanog razmišljanja kao postojećeg pojedinca koji nastoji saznati kako živjeti te živjeti kako zna.“ (Blackham, 1961, str. 2)

To znači da se egzistencijalisti, koliko god da se razilazili, slažu oko glavnog problema ovoga pravca, a to je pitanje kako treba živjeti, odnosno što to znači biti čovjekom. „Općeprihvaćeno je stajalište da je egzistencijalizam filozofija o konkretnom pojedincu.“ (Flynn, 2006, str. 10) Dakle, čovjeka se stavlja u središte te se razmatra njega kao pojedinca i njegova iskustva, čime se radi odmak od dotadašnjeg pokušaja objektivnosti i apstraktnih ideja. Drugim riječima, egzistencijalizam zagovara „odbacivanje svih čisto apstraktnih mišljenja, čisto logičke ili znanstvene filozofije; ukratko, odbijanje apsolutnog razuma“ (Roubiczek, 1966, str. 10).

Filozofija egzistencijalizma je poprilično opsežna te su unutar nje pisali mnogi poznati filozofi i autori. Mnogi od njih su predstavljali svoje glavne misli i egzistencijalističke ideje na različite načine i podjele. Aho (Aho, 2014, str. 10-11) predstavlja svoje viđenje glavnih ideja egzistencijalizma i dijeli ih na:

1. *Egzistencija prethodi esenciji.*
2. *Jastvo kao tenzija.*
3. *Tjeskoba zbog slobode.*
4. *Insajderska perspektiva.*
5. *Raspoloženja kao otkrivenja.*
6. *Mogućnost autentičnosti.*
7. *Etika i odgovornost.*

Iako se Ahova podjela nešto razlikuje od tuđih podjela, ipak sadrži vrlo slične poglede kao i ostali pregledi egzistencijalizma. U nastavku će se uvrstiti nekoliko ideja koje Aho spominje u svojoj knjizi, no neće se striktno pridržavati njegove podjele. U kraćim crtama će se pokušati objasniti glavne misli egzistencijalizma, uzimajući prethodno navedenu podjelu kao okosnicu. U dijelu gdje se govori o Camusu će se raspravljati i apsurd, stoga neće biti uključen u poglavlje o egzistencijalizmu kako bi se izbjegla repetitivnost.

2.1. ZAŠTO EGZISTENCIJA PRETHODI ESENCIJI

Egzistencija je jedan od glavnih pojmova kojemu se pridaje poseban način shvaćanja unutar filozofije egzistencijalizma. Taj se pojam shvaća specifično u relaciji s ljudskim postojanjem, odnosno čovjeka se razmatra kao konkretnog pojedinca koji ima svoje neovisno postojanje. Smatra se kako, da bi netko bio postojećim, treba imati sposobnost osvijestiti svoje postojanje te je za to sposoban samo čovjek. (Raosaheb, 2016, str. 13) Dakle, čovjek se razlikuje od drugih bića zbog svoje svijesti o vlastitom postojanju i sposobnosti mišljenja neovisnog od čistog instinkta. „Što je više svjesnosti, to je više jastva; što je više svjesnosti, to je više volje; što je više volje, to je više jastva.“ (Kierkegaard, 1980, str. 29).

Također, sposoban je sam donositi odluke i prema njima djelovati. Zbog toga je ova egzistencijalistička ideja vrlo zastupljena kada se ulazi u samu temu o egzistencijalizmu zato što

daje početni uvid u shvaćanje čovjeka. Ljudi nisu određeni nekakvom postojećom esencijom poput stvari. Na primjer, zvučnik postoji da bi producirao zvuk i to je njegova esencija, a da se on ošteti i izgubi tu funkciju ne bi više bio zvučnik. Kako je Flynn lijepo sumirao, „ono što jesmo (naša esencija) je rezultat naših izbora (naše egzistencije) te smo onakvi kakvim se sami kreiramo“ (2006, str. 24). To znači da čovjek postaje što jest na temelju vlastitih izbora i radnji te njihovim posljedicama. Zbog toga se teško može dati egzaktno tumačenje što znači biti čovjekom zato što postoji previše varijabli postupaka tokom njegova života te uvijek postoji mogućnost promjene.

2.2. SUBJEKTIVNOST NASUPROT OBJEKTIVNOSTI

Od ranih vremena se pokušavalo protumačiti ljudsko postojanje i svijet koji ga okružuje putem apstraktnijih primjera i pokušaja objektivnosti. Od teorija o tome kakve stvari zaista jesu pa do postojanja objektivnog svijeta nezavisnog od ljudske percepcije, pokušavalo se prikazati čovjeka kao objekt unutar nekakvoga „stvarnoga“ svijeta koji je odvojen od samoga čovjeka. Poznati primjer Platonove špilje se često koristi u kontekstu spomenutoga. Ideja da se treba nadići vlastita uvjerenja i subjektivnu percepciju da bi se došlo do „stvarnoga“ svijeta koji objektivno postoji bi za egzistencijaliste predstavljala jednu vrstu pakla.

„Kao bića koja su samosvjesna, na naše postojanje uvijek utječu osjećaji nesigurnosti i sumnje; doživljavamo patnju suočavajući se s vlastitom neminovnom smrću i čistom arbitrarnosti da išta uopće postoji.“ (Aho, 2014, str. 29) Uzimajući to u obzir, teško je da bi se moglo objasniti ljudsko ponašanje na bilo kakav objektivni način zato što sam čovjek uglavnom nije objektivni. Razni osjećaji, iskustva i međuljudski odnosi često utječu na način kako se čovjek nosi i na njegovo viđenje svijeta. Kao što je već spomenuto, čovjek nije predodređen, a iz toga proizlazi i kontingentnost izbora te raznorazne mogućnosti koje svijet pruža. Dakle, čovjek se ne može sagledati iz racionalne perspektive zato što su njegovi temelji u onome iracionalnome. „Egzistencijalisti osporavaju pretpostavku da se naše radnje temelje na racionalnom objašnjenju, te tvrde kako to stvara iluziju o postojanju mehanizma stabilnosti, reda i kontrole u našem postojanju.“ (Aho, 2014, str. 29) Čovjek se može shvatiti jedino sagledavanjem jakih emocija koje ga pokreću i raspoloženjima koja utječu na njegovo stanje uma što može poticati na razmatranje o vlastitoj situaciji i postojanju. Sve to tvori individualnu verziju istine o sebi samome. „Čovjek ne dopušta da istina postoji po sebi; on je izvodi iz nečeg drugog, i pod uvjetom toga drugog, istina je

jedino istina.“ (Jaspers, 1967, str. 60) To se može primijeniti i u ovome smislu da je istina zapravo proizvoljna zato što ju tvori sam pojedinac, tj. ona ne mora vrijediti objektivno niti za bilo koga drugoga. Dakle, odgovor na pitanje što znači biti čovjek se ne može dobiti objektivnom racionalnošću.

Na subjektivnoj istini se temelji spoznaja samoga sebe i iz nje proizlaze načela po kojima pojedinac djeluje. „Apstraktna se filozofija ne bavi subjektivnom istinom, odnosno najvišom mogućom istinom koju pojedinac može doseći.“ (Kierkegaard, 1941, str. 182) Drugim riječima, pojedinac će živjeti u skladu s vlastitim uvjerenjima kojima opravdava svoje radnje. To znači da je način na koji pojedinac djeluje od veće važnosti nego objektivno znanje o životu. „Čovjek može živjeti upotpunjenim životom ako se preda svojoj subjektivnoj istini.“ (Kierkegaard, 1959, str. 45) Za razliku od objektivne istine, subjektivna istina može dati uvid u način na koji treba živjeti te probleme koji se tiču pojedinca zato što jedino on može znati što mu je od važnosti.

Međutim, subjektivna istina ovisi i o individualnom iskustvom vlastite neposredne okoline. Kultura, religijsko opredjeljenje, društvene norme pojedinog područja i sl. oblikuju način razmišljanja nekog pojedinca te on svoje vrijednosti i doživljaj sebe samoga kreira na temelju spomenutoga. „Ono što pojedinac smatra istinom može biti prouzročeno slijepim prihvaćanjem onoga što mu se predstavilo ispravnim od djetinjstva.“ (Nietzsche, 1995, str. 335) Drugim riječima, način na koji je pojedinac oblikovan od rane dobi te određeni utjecaji njegove okoline stvaraju njegovu svijest i percepciju stvarnosti. „Sva unutarnja vjerovanja, vrijednosti i misli su oblikovane specifičnim društveno-povijesnim čimbenicima prema kojima pojedinac traži smisao sebe i svoje uloge u društvu.“ (Aho, 2014, str. 32) Stoga bi bilo teško objektivno interpretirati čovjeka zato što je njegov smisao i postojanje gotovo nerazdvojivo od njegove okoline.

Također, nadovezala bih se i spomenula lingvistiku kao relevantnu znanstvenu disciplinu u ovome kontekstu. Ona proučava jezik, način na koji se koristi te specifičnosti nekog govornog područja. Napomenula bih da jezik zrcali kolektivnu misao zato što je također proizašao iz određene socijalne zajednice te se način razmišljanja zajednice reflektira u njemu. Zbog toga se može reći da je jezik u bliskoj relaciji s čovjekovom svijesti. Prema tome, čovjekova svijest nije u potpunosti njegova, već odgovara društvenim tvorevinama i lingvističkim pravilima.

Valja spomenuti i fenomenologiju kao filozofiju iz koje egzistencijalizam crpi inspiraciju. Njezini temelji se nalaze u filozofiji Husserla. „Upravo je Husserlovo vjerovanje u primat fenomena bilo

ono što je dovelo do izuma termina fenomenologija za ono što je smatrao svojim otkrićem u filozofiji.“ (Ayer, 1990, str. 254) Fenomeni su nešto što se čovjeku pojavljuje u svakodnevnom neposrednom okruženju. „Fenomenologija je metoda koja pokušava pojasniti kakve stvari jesu, tj. kako se one otkrivaju čovjeku u svakodnevnom iskustvu.“ (Aho, 2014, str. 33) Smatra se kako ne postoji neka druga stvarnost iza samih pojavnosti, tj. stvari su takve kakvima se pojavljuju. Merleau-Ponty radi podjelu pojavnosti te smatra kako „postoje dva i samo dva modusa postojanja: postojanje po sebi, kakvo je postojanje predmeta poredanih u prostoru i postojanje za sebe, kakvo je postojanje svijesti“ (Ayer, 1990, str. 261). To znači da stvari koje postoje po sebi jesu sama pojava pošto ih čovjek subjektivno percipira. Nadalje, čovjek uvijek usmjerava svoju pažnju i svijest prema nečemu izvan vlastite svijesti.

Kako navodi Flynn, „sva svijest je svijest o nečemu izvan nje same“ (Flynn, 2006, str. 17). Čak i ako se promišlja o samoj svijesti i dalje je fokus na nečemu izvan nje same. To se u filozofiji naziva principom intencionalnosti pomoću kojega se pokušava premostiti razlika između subjektivne percepcije pojavnosti i onoga što je u svijetu. „Međutim, ne postoji unutarne i vanjsko u svijesti zato što je svaka svjesna radnja intencionalno povezana s objektom koji već jest u svijetu.“ (Flynn, 2006, str. 19-20) Prema tome, čovjekovo je fenomenološko iskustvo ovisno o nekoj radnji vezanoj uz neki objekt, na primjer iskustvo ispijanja piva je sačinjeno od radnje ispijanja i objekta-pive. Način na koji čovjek percipira te objekte je ovisan o njemu samome, tj. o njegovim osjećajima, memoriji, interpretaciji i sl. Zato se može reći da je to subjektivan doživljaj pošto se zasniva na pojedincu. „Biti svijet, ili bolje, biti iskustvo znači imati unutrašnji odnos sa svijetom, sa tijelom i drugim ljudima.“ (Ayer, 1990, str. 262)

Što se tiče stvari koje postoje po sebi i za sebe, u misao o tome se uključuje Heidegger koji u svojoj filozofiji predstavlja koncept „tubitka“.

„Ono je u svijetu, ali ne na način na koji su fizički predmeti u svijetu. Ono što ga smješta u svijet jest skup njegovih interesa i stavova. Posjedovanje ovoga skupa nalazi se u osnovi distinkcije između misli i radnje.“ (Ayer, 1990, str. 270)

Zbog toga podjela na vanjske objekte i subjektivnu percepciju nije optimalna pošto bi se pri tome Dasein činio kao još jedna vrsta objekta. Kao i svijest, smatra se da Dasein ima postojanje za sebe, no bit mu je postojanje u okviru vremena. „Prema Haideggeru, vrijeme koje se mjeri pomoću satova, vrijeme u kome događaji slijede jedan za drugim, je izmišljeno, ako uopće postoji.“ (Ayer,

1990, str. 270) Dakle, to se vrijeme ne odnosi na linearni tijek događaja ili nešto što se može mjeriti, već na nekakvu sadašnjost u kojoj postoji nešto što je pojedincu bitno.

2.3. POSTANAK INDIVIDUE

Supstancija se još od antičke filozofije smatrala nekakvim trajnim svojstvima koja su nepromjenjiva bez obzira na okolnosti. Egzistencijalisti se fokusiranjem na pitanje „kakvi jesmo“ odvajaju od starog pogleda osnovanog na supstanciji. Kao što je već spomenuto, smatraju kako je ljudsko postojanje drugačije od ostalih živih bića zato što je čovjek uvijek u procesu djelovanja i izbora tokom svog života. Dakle, ne postoji predodređena stvar ili esencija koja ga obilježava. Ljudski život je temeljen na izborima i njihovim posljedicama, stoga nema nekakve konačne teorije o tome što je čovjek i njegov identitet. „Ono što nas razlikuje od svih ostalih entiteta je to da se naše biće ne sastoji od onoga što već jest, nego od onoga što još nije.“ (Aho, 2014, str. 47) Nadalje, egzistencijalisti se ne slažu sa supstantivističkom ontologijom prema kojoj jastvo postoji kao stvar za sebe, tj. neovisnog je postojanja. „Uvriježeno mišljenje o jastvu kao neovisnom cogitu je pogreška koja pretpostavlja postojanje neovisne mentalne sfere.“ (Aho, 2014, str. 48) Dakle, jastvo se ne može shvatiti kao nešto što je odvojeno od svijeta i samoga pojedinca baš zato što se temelji na njegovu iskustvu te percepciji svijeta. „Moje tijelo je ono putem čega razumijevam druge ljude, isto kao što je moje tijelo ono putem čega percipiram stvari.“ (Ayer, 1990, str. 262) Putem tijela čovjek doživljava emocije, percepcije i kreaciju vlastitog mišljenja što znači da je njegovo tijelo medij koji omogućuje jastvo. Prema tom viđenju tijelo i um nisu odvojivi, već je njihovo postojanje u međusobnoj interakciji.

Kada se govori o tijelu i umu, valjalo bi spomenuti i pojam faktičnosti. To mogu biti tjelesni čimbenici poput spola, visine, građe i sl., ili nekakvi društveni čimbenici poput kulture, povijesti i sl. Ti čimbenici predstavljaju određenu vrstu „ograničenja“ (Aho, 2014, str. 50) te svaki pojedinac može biti ograničen sebi specifičnim faktičnostima. S druge strane, čovjek kao samoodređujuće i samosvjesno biće može promišljati o faktičnostima te odlučiti kako bi se nosio s njima. Kako navodi Aho (Aho, 2014, str. 50), struktura egzistencije se shvaća kao napetost između faktičnosti i transcendencije. Što čovjek jest ovisi o načinu na koji se odnosi prema toj napetosti. „Napetost postoji u pojedinačnom čovjeku između autoriteta i slobode.“ (Jaspers, 1967, str. 73) Pri tome se

autoritetom smatra jastvo ili način postojanja koji može biti u sukobu sa slobodom. Čovjekove faktičnosti isprepletene sa željama ga mogu ograničiti u ostvarenju slobode.

„Transcendencija je moć zahvaljujući kojoj ja sam jesam ja: kad sam istinski slobodan, ja sam to baš zahvaljujući njoj. Njen najodlučniji jezik jest jezik same moje slobode.“ (Jaspers, 1967, str. 102)

Transcendencija omogućuje nadilaženje faktičnosti na način da ih čovjek sagleda, prihvati i odluči želi li se mijenjati. Tim je putem moguće se osloboditi vlastito nametnutih ograničenja, npr. želja. Da bi pobliže objasnio taj pogled, Aho (Aho, 2014, str. 50) navodi Frankfurta i njegovu podjelu na želje prvoga reda i želje drugoga reda. One su ključne u shvaćanju čovjeka, tj. želje drugoga reda su te koje daju uvid u čovjeka kao bića sposobnog za kompleksne radnje i misli za razliku od životinja. Na primjer, ako želim pojesti cijelu vrećicu čipsa, mogu promisliti i zaključiti da je čips nezdrava hrana koja narušava zdravlje te odlučiti ju onda ne pojesti. Time sam potisnula prvobitnu želju prvoga reda da mi se jede čips. Onog čovjeka koji nije sposoban za takvo promišljanje i samoevaluaciju Frankfurt naziva „wantonom“, tj. osobom koja djeluje samo na temelju nekih fizičkih potreba te je ravnodušan prema evaluaciji istih.

Po pitanju postojanja i jastva, bitan je i temporalni okvir. Prošlost, sadašnjost i budućnost su najčešći oblici shvaćanja vremena. Često se misli kako vrijeme i spomenuti oblici jednostavno postoje za sebe, neovisno o čovjeku. Egzistencijalisti se ne slažu s takvim viđenjem, već smatraju da „čovjek jest vrijeme i da ga živi“ (Aho, 2014, str. 51). Dakle, čovjek nije odvojiv niti od vremena koje također može biti dio subjektivne istine. Postoje pojedinci za koje bi se reklo da žive u prošlosti, tj. postavljaju sebi mentalna ograničenja zbog prošlih iskustva, ili oni koji žive samo u trenutku što neposredno određuje njihove izbore. Vrijeme se živi zato što je dio subjektivne percepcije postojanja pojedinca. „Budućnost bića postoji do one mjere u kojoj on shvaća i interpretira tko je u vidu mogućnosti koje on projektira za sebe.“ (Aho, 2014, str. 51) Mnoge mogućnosti koje pruža budućnost otvaraju priliku pojedincu za samoostvarenje sebe samoga i svojega života. Kako bi se izbjegla ograničenja ili faktičnosti, čovjek mora biti spreman nadograđivati se. Vremenski okvir može poslužiti za „evaluaciju onoga što želi i što mu je bitno kako bi se mogao usmjeriti prema željenoj budućnosti“ (Aho, 2014, str. 52).

S druge strane, Merleau-Ponty kritizira subjektivnost u temporalnom okviru zato što to za njega predstavlja paradoks:

„Konačna subjektivnost nije temporalna u empirijskom značenju riječi: kad bi se svijest o vremenu sastojala od sukcesivnih stanja svijesti, bila bi potrebna još jedna svijest da bismo bili svjesni tog niza i tako dalje do u beskonačnost. Primorani smo priznati postojanje svijesti iza koje nema svijesti koje bismo morali biti svjesni.“ (Ayer, 1990, str. 266-267)

Takva svijest onda nije uopće vezana za vrijeme, već postoji za sebe te je vrijeme u nekakvoj neodređenoj relaciji sa jastvom. Prema tome, čovjek ne živi vrijeme i on zapravo nema mogućnost subjektivne spoznaje u vremenskom okviru.

Po pitanju odnosa čovjeka spram društva, egzistencijalisti misle kako je samoostvarenje potkopavano svakodnevnim konformizmom i samoobmanom. Što više se pojedinac pokorava već postojećim društvenim ulogama, to je manje autentičan i otuđeniji od sebe. Čovjek odustaje od samoostvarenja time što se rađe odlučuje uklopiti u mase i odbiti suočavanje sa vlastitim identitetom.

2.4. SLOBODA

Sloboda je jedna od temeljnih tema egzistencijalizma. „Najveća stvar koja se darovala čovjeku je izbor i sloboda (izbora).“ (Kierkegaard, 1959, str. 189) Kierkegaardovo mišljenje se poklapa s idejom da egzistencija prethodi esenciji, odnosno da čovjek ima sposobnost samoodređenja te da se ono temelji na izborima i radnjama. Pošto je čovjek iracionalno biće, ne čini se da sloboda proizlazi iz uma zato što bi to zahtijevalo objektivni pristup samome umu. Egzistencijalisti smatraju kako je većina djelovanja zapravo „nesvjesna zato što se čovjekova djelovanja i izbori temelje na instinktima i rutini bivanja u svijetu“ (Aho, 2014, str. 57). Drugim riječima, čovjek je navikao na određenu rutinu prema kojoj živi i djeluje te ona često indirektno utječe na njegove izbore. Pri tome rutina ne mora nužno biti u fizičkom smislu, već može biti i ustaljen način razmišljanja kojega se ne izaziva novim idejama zbog čega su izbori i radnje onda predvidljivi.

Isto tako, to što pojedinac može ostvariti svoje želje ne mora nužno značiti da je slobodan. „Ako možemo činiti kako nam je volja, onda nismo uopće slobodni; zapravo smo prepušteni na milost vlastitih želja pri čemu odgovaramo na najjači impuls u danom trenutku.“ (Aho, 2014, str. 58) Želje zapravo mogu okovati čovjeka na način da on živi samo kako bi zadovoljio prolazne želje u tom trenutku. Ako mu je život podređen željama, onda se on ne može smatrati slobodnim.

„Sloboda se ne može održati, smanjiti niti povećati; može se samo prihvatiti.“ (Aho, 2014, str. 58) Realizacija da čovjek može samo prihvatiti slobodu kakva jest znači da je na samoga čovjeka postavljeno breme odgovornosti prema sebi i drugima. Iz toga onda proizlazi osjećaj kako nema izlaza što može biti popraćeno tjeskobom. „Prema egzistencijalistima, pojedinac je uvijek opterećen ‘groznom slobodom’ izbora vlastitog smisla i vrijednosti, te nema izlika iza njega niti opravdanja prije njega.“ (Aho, 2014, str. 59)

S druge strane, Nietzsche predstavlja drugačije mišljenje. „Pogreška slobode volje je uvjerenje kako je izbor temelj našeg moralnog prosuđivanja, a ne npr. psihološka ili kulturalna stanja.“ (Flynn, 2006, str. 38) Na primjer, recimo da postoji neki serijski ubojica koji ubija na vrlo okrutan način. On ima izbor ne počinuti takav zločin, no upitno je je li to slobodno moralno prosuđivanje. On može biti pod utjecajem lošeg psihološkog stanja zbog čega djeluje na takav način. Pitanje je onda koliko je sam izbor bitan, a koliko težinu imaju druge okolnosti.

Egzistencijalizam, na temelju svega prethodno spomenutoga, ne bi bio kompatibilan s determinizmom. Ukoliko čovjek sam, kako se smatra u filozofiji egzistencijalizma, ima slobodu izbora i sukladno tome djelovanja te sposobnost samoodređenja, onda nije moguće da je determiniran. „Čovjek se ne može svesti na neku stvar podložnu jedino načelu uzročnosti.“ (Aho, 2014, str. 59)

Jedna vrsta slobode koja se spominje u egzistencijalizmu je radikalna sloboda koju je predstavio Sartre. Ta vrsta slobode ima poveznicu s fenomenologijom u pogledu intencionalizma. Svijest se tako shvaća kao djelatnost koja pridaje smisao objektima. Na primjer, gledamo auto na parkingu i vidimo ga kao prijevozno sredstvo, a ne hrpu metala. „Činjenica da stvari vidimo kao ‘nešto, a ne nešto drugo’ znači da ih naša svijest percipira pomoću ‘ništavila’.“ (Aho, 2014, str. 62) To, dakle, nije negacija zato što ona ima drugačiji smisao. „Ništavilo ne negira bilo što; njegova se aktivnost sastoji u tome da je ništa.“ (Ayer, 1990, str. 271) Čovjek putem percepcije sam pridaje značenje onome što vidi te je na taj način odgovoran za svoje shvaćanje svijeta oko sebe. Ovo viđenje može malo pojasniti zašto egzistencijalisti misle da ne postoji predodređena esencija.

„Ako se čovjeka ne može definirati, to je zato što je isprva ništa. Tek kasnije će postati nešto, te će on sam stvoriti to što će biti. Dakle, ne postoji ljudska priroda.“ (Sartre, 2001, str. 93)

Čovjekova faktičnost se prepoznaje jedino kada joj se pridoda značenje temeljeno na vlastitoj interpretaciji. U svojoj knjizi, Aho (Aho, 2014, str. 63) predstavlja Sartreov primjer roba i njegova vlasnika, pri čemu se oboje smatraju jednako slobodnima. Roba možda ograničavaju faktičnosti, poput lanaca na nogama, no on je slobodan interpretirati svoju situaciju te onda i odlučiti što će napraviti. On će lance shvatiti u pogledu krajnjeg ishoda, tj. hoće li riskirati život i odrezati ih ili će prihvatiti situaciju u kojoj se nalazi. Iz ovoga primjera proizlazi da sam pojedinac pridaje značaj, bilo pozitivan ili negativan, ograničenjima u kojima se nalazi.

Osim Sartreove radikalne slobode, egzistencijalisti razmatraju i situacijsku slobodu. Merleau-Ponty razmatra takvu slobodu na sljedeći način:

„Konačno ne postoji ništa što može odrediti granice slobodi, osim onih granica koje je sama sloboda postavila u obliku raznih svojih inicijativa, tako da subjekt ima vanjski svijet koji sam sebi daje“ (Ayer, 1990, str. 275).

Znači da je sloboda uvjetovana načinom na koji se vidi svijet i značenjem koje mu se daje, no isto tako i izborom unutar dane situacije. Kao primjer Aho (Aho, 2014, str. 64) navodi otuđenog tvorničkog radnika te se razmatra mogućnost bi li on mogao negirati svoje dotadašnje bivstvo i postati marksističkim revolucionarom. Navodi se kako to nije moguće zato što je takav izbor već postojeća mogućnost svijeta u kojemu se nalazi. U tom slučaju, smisao koji odabire su povijesne mogućnosti koje mu svijet daje na raspolaganje te koje se uzimaju u obzir prije donošenja odluke. Merleau-Ponty zaključuje: „Smješten sam u društveno okruženje, te me moja sloboda nema moć trenutačno preobraziti u ono što odaberem biti“ (Merleau-Ponty, 1962, str. 447). Dakle, društveno okruženje ili povijesna situacija utječu na čovjekove izbore i mogućnost samoostvarenja. Ostvarenje čovjeka je moguće putem interpretacije faktičnosti i davanjem smisla istima, no „istovremeno je on već ostvaren zato što živi u povijesnom svijetu u kojima izbori već imaju postojeći smisao“ (Aho, 2014, str. 64).

Beauvoir se svojim mišljenjem nadovezuje na prethodno spomenuto te ide korak dalje pri čemu sagleda situacijsku slobodu ženske osobe. Aho (Aho, 2014, str. 65) navodi njezino mišljenje, a to je da se žena ne može smatrati time samo na temelju tjelesnih atributa. Ukoliko je sloboda ovisna o situaciji u kojoj se pojedinac nalazi, žene se mogu smatrati ograničenima u svojoj slobodi. Ta faktičnost žene, odnosno društvo u kojemu se ona smatra podređenom, ju lišava mogućnosti radikalne slobode. Ona može imati izbora i može ih interpretirati samo unutar granica

patrijarhalnog društva. „Žena ima priliku samoostvarenja , no zbog svoje povijesne situacije sebe smatra već ostvarenom.“ (Aho, 2014, str. 65)

2.5. AUTENTIČNOST

Kada se govori o autentičnom čovjeku, uglavnom se misli na onoga koji svjesno ne prihvaća društvene norme ili se ne želi prikloniti društvenim ulogama. Često se takve ljude smatra otuđenima ili kako bi se kolokvijalno reklo da su sami kao prst zato što odbijaju život kakav se u njihovom društvenom okruženju očekuje. Takvi su ljudi vjerni onome što je njima samima bitno bez da se oslanjaju na druge.

Međutim, nije lako živjeti subjektivnu istinu zbog prirodne želje za uklapanjem i društvenom prihvaćenošću.

„Zbog toga se javlja osjećaj otuđenosti od sebe samoga i samoobmane, pri čemu se čovjek konformira radnjama „onih“; „njihov ja“ ostavlja čovjeka bez ideje tko on zaista jest i što je njemu samome važno, te ga lišava spoznaje što njega razlikuje od drugih ljudi.“ (Aho, 2014, str. 69)

Tu se spominje samoobmana u vrlo negativnom smislu, tj. načinu na koji čovjek postoji bez jastva samo zato da bi izbjegao osudu društva. No, to nije cilj autentičnosti zbog čega se poziva čovjeka na suočavanje sa sobom i odbacivanje svoje maske.

„Egzistencijalisti smatraju da se problem samoobmane može riješiti pomoću snažnih emocionalnih iskustva i raspoloženja koja mogu poljuljati rutinu svakodnevnice, te primorati čovjeka na suočavanje s činjenicom da je bačen u svijet bez unaprijed određenog značenja.“ (Aho, 2014, str. 69)

Prema mišljenju Kierkegaarda i Heideggera, to se suočavanje sastoji od „anksioznosti“ koja je usmjerena prema samome sebi. „Onaj čije oči nabasaju na zjapeći bezdan osjeti vrtoglavicu; Anksioznost je vrtoglavica slobode pri kojoj sloboda svraća pogled u vlastitu mogućnost, hvatajući se za konačnost da bi se održala.“ (Kierkegaard, 1944, str. 55) Nalaskom u nepoznatom osjeća se strah iz kojeg se javlja nagon za pronalaskom rješenja, što može pružiti spoznaju da je čovjek sam pun mogućnosti i mogućih ishoda na temelju odabira. To bi značilo da su društvene tvorevine

postojeće zbog npr. održavanja reda, a ne kako bi pružile pojedincu spoznaju o samome sebi. Anksioznost ima moć „razbuđivanja“ čovjeka iz lažne sigurnosti svakodnevnice i poljuljati njegovo stanje nepostojećeg jastva.

Prema mišljenju egzistencijalista, osjećaj krivnje također može razjasniti vlastitu egzistenciju. Pri tome se ne radi o krivnji u moralnom smislu, već o krivnji koja otkriva kako ne postoji ništa što bi moglo opravdati čovjekove izbore i radnje. „Čovjek nije odabrao svijet u kojeg je bačen te u kojem nema objektivne mjere prema kojoj bi on znao što mu je činiti.“ (Aho, 2014, str. 71) Prema tome, krivnja ne može ne biti popraćena s anksioznošću. Prema mišljenju Kierkegaarda, „veza između slobode i krivnje je anksioznost zato što su sloboda i krivnja i dalje mogućnosti“ (Kierkegaard, 1944, str. 97). Svijet otvara bezbroj mogućnosti, no ne postoje nikakve smjernice. Krivnja, dakle, pokazuje da odgovaramo sami sebi.

Autentičnost se treba sagledati i iz one mračnije strane, tj. negativnog aspekta ljudske psihe poput zloće, okrutnosti i sl. Postavlja se pitanje postojanja intrinzičnog dobra samoga po sebi i u relaciji s autentičnosti. Čini se da autentičnost „nema prevelike veze sa moralnom dobrotom zato što nema predodređenog temelja dobrote u čovjeku“ (Aho, 2014, str. 72). Autentičan pojedinac je i taj koji čini zlo zato što je vjeran sebi i prema tome djeluje bez uvažavanja društvenih normi i zakona. To znači da se autentičnost ne zasniva na moralnosti. Također, ateističkim viđenjem se briše mogućnost postojanja nekakvog višeg moralnog kompasa koji bi pružio smjernice što je to dobro činiti.

3. EGZISTENCIJALISTIČKA FILOZOFIJA ALBERTA CAMUSA

U ovome dijelu rada će se analizirati filozofija Alberta Camusa na temelju njegovih djela *Stranac* i *Mit o Sizifu*. Oba djela, izdana godine 1942., sadrže njegovu filozofsku srž iz aspekta književnosti te filozofije.

Filozofski ogled kako ga Camus naziva, *Mit o Sizifu* s podnaslovom „Esej o apsurdnu“ je djelo čiste filozofske misli, gdje on iznosi svoju glavnu egzistencijalističku ideju te ju podupire mislima i citatima drugih poznatih filozofa egzistencijalizma, te navodi književnike iz čijih književnih djela je komentirao pojedine likove. Ovo djelo se može shvatiti kao okosnica po kojoj je Camus kreirao lik Meursaulta iz *Stranca* i na književan način približio svoju glavnu filozofsku ideju široj publici. Kroz lik Meursaulta čitatelji mogu, u nekoj blažoj formi, spoznati pojam apsurdna te neka druga moralna ili etička pitanja. U svojim djelima Camus zapravo nadograđuje postojeću egzistencijalističku filozofiju uvođenjem vlastite filozofije apsurdna, koju doduše, Camus tretira kao „apsurdnu osjetilnost“ (Camus, 2013, str.14) i razradu iste.

Mit o Sizifu kao filozofski ogled, podijeljen je na nekoliko poglavlja i to Apsurdno prosuđivanje, Apsurdni čovjek, Apsurdno stvaranje, te Mit o Sizifu.

Unutar Apsurdnog prosuđivanja, nalaze se podteme Apsurd i samoubojstvo, Apsurdni zidovi, Filozofijsko samoubojstvo i Apsurdna sloboda.

Poglavlje Apsurdni čovjek razmatra podteme Donhuanizam, Glumište i Osvajanje, a Apsurdno stvaranje obuhvaća podteme Filozofija i roman, Kirilov i Stvaranje bez sutrašnjice.

Zadnje poglavlje Mit o Sizifu obuhvaća prikaz antičkog mita kao metafore kako bi se objasnili pojmovi iz društvenog okruženja u kojem je Camus živio i stvarao. Kao što Sizif u antičkoj mitologiji konstantno gura kamen te za njega to predstavlja značenje života, tako Camus na ironičan način uzima taj mit kao inspiraciju za apsurdizam. Sizifov život se tako može shvatiti kao apsurd sam po sebi, isto kao što je Camus u *Strancu* prikazao apsurdni život glavnog junaka Meursaulta. Glavninu ovog djela sačinjava ideja o apsurdnosti života koja se u filozofskom ogledu pojašnjava uz pomoć samoubojstva kao suprotnosti egzistenciji i prestanku apsurdna.

Stranac je također podijeljen na nekoliko dijelova, počevši od života Meursaulta poslije smrti majke pa do počinjenja kaznenog djela, suđenja te na kraju boravka u zatvoru i iščekivanja kazne. Svaka životna faza glavnog junaka može se povezati sa filozofskim ogledom u kojem je Camus razradio što je to apsurd, apsurdni život i iznio svoje zaključke o tome kako i koliko treba živjeti takav život. U tom djelu njegova filozofija apsurdna bazira se na egzistencijalizmu filozofskih mislioca koje je spomenuo u *Mitu o Sizifu*.

3.1. APSURDNO PROSUĐIVANJE

3.1.1. APSURD I SAMOUBOJSTVO

Camus smatra da postoji samo jedan doista ozbiljan filozofski problem. Prema njemu „suditi o tome da li ima ili nema smisla živjeti znači odgovoriti na osnovno pitanje filozofije“ (Camus, 1978, str. 15). On smatra da mnogi ljudi izvrše samoubojstvo zato što misle da ne vrijedi živjeti ili to čine zbog ideja i iluzija koje predstavljaju smisao njihova života. Za Camusa samoubojstvo znači priznanje da je život transcendirao čovjeka ili da čovjek više ne shvaća život. Jednostavnim rječnikom, to znači priznanje da živjeti nema smisla. Camus je svjestan činjenice da se čovjek ponaša sukladno situacijama u kojima se nalazi i koje proživljava te da je navika glavni razlog zbog kojeg čovjek živi život koji „nema smisla“. Ukoliko se čovjeku oduzme iluzija i jasnoća života, čovjek se počinje osjećati strancem. Za Camusa to je „progonstvo bez povratka“ (Camus, 1978, str. 17) budući da je lišeno sjećanja na izgubljenu domovinu ili nadu u obećanu zemlju. To je osjećaj apsurdnosti, po kojem postoji neposredna veza između tog osjećaja i težnje ka ništavilu odnosno smrti.

U književnom djelu *Stranac* to je opisano kroz život i razmišljanje glavnog junaka Meursaulta. Na samom početku romana, Meursault se suočava sa majčinom iznenadnom smrću u ubožnici pri čemu nije siguran odnosi li se ta informacija na taj dan ili neki drugi. To mu zapravo uopće nije ni bitno zato što je činjenica da je majka preminula konačna te bilo što drugo nije od pretjerane važnosti. S druge strane, ispričava se poslodavcu što traži slobodne dane govoreći kako „nije on tome kriv“ (Camus, 1986, str. 7) pri čemu mu poslodavac nevoljko odobrava dopust. To je samo po sebi apsurdno zbog same okolnosti da je majka nepovratno otišla. Nadalje, Meursault ima potrebu taj događaj formalizirati, tj. smatra kako će nakon ukopa sve „poprimiti službeniji izraz“ (Camus, 1986, str. 7) što znači da se emocionalno distancira od cijele situacije i spreman se je pokoriti uvjetima svojeg poslodavca, koji će mu nakon ukopa majke opravdati izostanak s posla.

Također, u romanu se pojašnjava njegov stav zašto je majka završila u ubožnici, a to je zato što je Meursault smatrao kako nema više ni o čemu s majkom razgovarati, što znači da je potpuno ravnodušan prema osobi koja bi mu trebala biti najbliža u životu, iako priznaje da je tada dok je još živio s majkom, stan bio puno uredniji. To je još jedan primjer njegovog egzistiranja kao jedinke, ali istodobno izražava potpunu ravnodušnost kako u odnosu na majčin, tako i na svoj život. Primjećuje tajanstvenog gospodina Pereza samo kao sudionika majčinog pogreba, ali ga ne zanima kakav je imao odnos s njegovom majkom. Za Meursaulta smrt majke je konačnost kojoj se više ne treba vraćati, pa prema tome, nema smisla niti plakati.

U svom filozofskom ogledu, Camusu smatra da apsurd prestaje smrću čovjeka ili u slučaju njegove duševne bolesti, tj. odsudstva njegove inteligencije i svijesti o duhu. Zanima ga pronalazi li apsurdnost života rješenje u nadi ili samoubojstvu, te je li nužno umrijeti da bismo izbjegli apsurdnost. Da bi pronašao odgovor na to pitanje, Camus traži logičnost. Smatra da čovjek možda može biti logičan u većini situacija, no da nitko ne može biti potpuno logičan. Dakle, ljudi koji si oduzimaju život slijede samo vlastite osjećaje, što navodi Camusa na preispitivanje problema logičnosti.

Daljnim promišljanjem citira Karla Jaspersa :

„Ovo me ograničenje dovodi do mene samog, tamo gdje se više ne povlačim iza objektivnog gledišta koje ja samo predstavljam, tamo gdje ni ja sam ni egzistencija drugog ne mogu više postati predmet za mene“ (Camus, 1978, str. 21).

Logičnost se ne može održati do smrti, zato što odluka o samoubojstvu ne može biti posljedica logičnog promišljanja, osim ako to promišljanje nije apsurdno. Mnogi filozofi zastaju na ovim problemima, no Camus nudi vlastiti zaključak:

„Naprotiv, pravi napor je u tome da se tamo održimo, koliko je to moguće, i da pobliže ispitamo čudesno raslinje ovih udaljenih predjela. Žilavost i pronicljivost su povlašteni promatrači ove neljudske igre u kojoj apsurd, nada i smrt izmjenjuju svoje replike“ (Camus, 1978, str. 21).

Dakle, treba što duže postojati zato što se time produžuje logičnost.

3.1.2. APSURDNI ZIDOVI

Camus percipira svijet sebičnosti, velikodušnosti ili ljubomore. Duboki i snažni osjećaji formiraju čovjeka i njegov svijet, bilo to na bolje ili na gore, te su mnogo jači od svakodnevnih svjesnih osjećaja. Navike ili oformljeni stavovi održavaju postojanost osjećanja, a što su ona „strastvenija“, to imaju veću težinu u vlastitom svijetu neke osobe. Sve što vrijedi za osjećaje, vrijedi i za emocije koje su „u svojoj osnovi isto tako neodređene, ujedno i zbrkane i ‘izvjesne’, i udaljene i ‘prisutne’ kao one koje nam pruža ljepota ili one koje izaziva apsurd“ (Camus, 1978, str. 22).

Apsurdnost je uvijek neshvatljiva, katkad i iznenađujuća. Isto takvi su i ljudi, za koje Camus smatra da se ne mogu potpuno spoznati zato što nam uvijek nešto može promaknuti.

U *Strancu*, glavni lik isto tako živi po navici pa objašnjava da mu je stan zapušten otkako je majka otišla u ubožnicu, ali on nije ništa poduzimao da promjeni to stanje, već je prihvatio svoju naviku boraviti samo u svojoj sobi. „Pomislih da je prošla još jedna mučna nedjelja, da je mama već pokopana, da ću ponovo na posao i da se, sve u svemu, ništa nije promijenilo.“ (Camus, 1986, str. 27) Iz ove se rečenice vidi Meursaultova pomirenost sa dotadašnjim životnim navikama te ravnodušnost prema bilo kakvoj promjeni.

Također, Meursault ne pokazuje emocije niti poseban interes za kvalitetnim društvom kao što nije sposoban niti ostvariti kvalitetnu ljubavnu vezu sa Marie. To se očituje u prihvaćanju prijateljstva susjeda Raymonda, za kojeg je svjestan da nije običan skladištar, već potencijalno problematična osoba i nasilnik, a ipak prihvaća njegovo društvo. Raymond mu je prilikom druženja ispričao da želi učiniti zlo svojoj ljubavnici, no Meursault je prema tome potpuno ravnodušan pa mu čak odaje i priznanje da je dobro zamislio kako će joj se osvetiti, te je umjesto njega napisao pismo nesretnoj ženi samo zato što ga je Raymond pitao da to učini. „Raymond mi vrlo čvrsto stisnu ruku i reče da se muškarci uvijek razumiju.“ (Camus, 1986, str. 36) Raymond je bio aktivni nasilnik, dok je Meursault bio pasivni nasilnik, koji je zapravo odobravao nasilje svojim neuplitanjem i nezainteresiranošću za druge ljude.

Isto tako svojom ravnodušnošću Meursault prihvaća i nasilje nad životinjama zato što se ne buni kada susjed Salamone maltretira svog psa. Kada dobije ponudu za posao u drugom gradu, odbija ju zato što nije spreman izaći iz svoje zone komfora, tj. svejedno mu je što mu je ponuđeno preseljenje u Pariz i ne želi mijenjati rutinu. Camus namjerno predstavlja Meursaulta kao

ravnodušnu osobu, lišenu empatije i simpatije za tuđe živote kako bi dočarao apsurdnost i moguću opasnost koju takva osoba predstavlja po sebe i društvo.

Camus smatra da sva velika djela nastaju slučajno, a da je tako i sa apsurdom. Kao što je već prije napomenuo da čovjek živi svoj život zbog navike, on smatra da se u jednom trenutku zbog umora čovjek „razbuđuje“ odnosno postaje svjesniji, te da to na kraju uzrokuje ili samoubojstvo ili obnovu. Isto tako, smatra da konstantno gledamo u budućnost, koristeći izraze poput: „sutra“, „kasnije“, „kad budeš mogao“, „budeš već jednom shvatio“ i sl. Ipak čovjek se u jednom trenutku, kada postane svjestan vremenske komponente života, postavlja u vremenski odnos. U tom trenutku prepoznaje vrijeme kao svog najgoreg neprijatelja. Čovjek teži budućnosti, želi sutra, iako bi ga po Camusu trebao cijelim svojim bićem odbiti. Ta želja da se preživi makar još jedan dan i odbijanje tijela da se ugasi je za Camusa tok osjećaja koji mogu odvesti u absurd.

Camus čovjeka smatra izvorom nehumanosti zato što od ljudi samih proizlazi sve ono što je ružno, nasilno i zlo. Čak i ako dožive trenutak prosvjećenja, rutinski način ophođenja ili održavanje svoje pojavnosti čini takav trenutak besmislenim. Tada se javlja neka vrsta nelagode pred licem nehumanosti samoga čovjeka, kao kada padnu maske koje se nose.

Camus komentira i smrt te osjećaje vezane uz nju. Komentira kako ljudi žive ne znajući zapravo kako je to umrijeti, zato što većine nema toga iskustva. Na primjer, recimo da nismo nikada skakali padobranom iz aviona. Recimo da odlučimo iskušati kako je to te zaista skočimo padobranom iz aviona. Tada možemo reći da smo to iskusili te možemo dati nekakvu prosudbu o tome. Sa smrti, smatra Camus, to nije tako zato što ju ne možemo samo isprobati te sukladno tome ne možemo niti govoriti o tuđem iskustvu smrti. Osjećaj apsurdnosti sačinjava upravo ta potpuna nemogućnost realizacije doživljaja smrti.

Ova prethodno navedena Camusova razmišljanja predstavljena su na neki način i u romanu *Stranac* u drugom dijelu romana, koji se odnosi na sudski proces. Tu Meursault smatra da je njegov slučaj jednostavan, odnosno da je reagirao u samoobrani. Iako je ubio Arapa, svoj čin doživljava kao nužno zlo, a ne namjeran zločin. Osuđuje ga se zato što je nakon umorstva još pucao dodatnih četiri puta u beživotno tijelo. Kada je upitan da obrazloži takvu reakciju, nije siguran što bi trebao reći pa se pokušava izvući dajući kao razlog jako sunce. Temeljem njegove „navike“ on se ne uzbuđuje pretjerano zbog svoje nehumanosti i izazivanja smrti drugog čovjeka.

Ravnodušno odgovara na upit branitelja, kako o samom zločinu, tako i o svom ponašanju na sprovodu majke što je kao dokaz njegove nehumanosti tužitelj nastojao iskoristiti protiv njega. Meursaulta se jednako tako osuđuje što na sprovodu svoje majke nije tugovao, niti plakao, te što se nakon sproveda našao sa Marie i otišao na kupanje, a potom otišao s njom i u kino gledati komediju s Fernandelom, francuskim komičarom. Doživio je majčin sprovod kao nešto što je prošlo te o čemu neće više razmišljati.

Osim spomenutog, Camus se osvrće na postojanje duha za kojeg je bitno da ima sposobnost razlikovanja istine i laži. Po njemu, priroda stvarnosti je uvijek dvostruka, tj. uvijek se sastoji od proturječja. Na primjer, istina i laž su proturječni pojmovi zato što jedan isključuje drugoga te ne mogu istodobno biti valjani. Camus je ovu tezu potkrijepio Aristotelovom tvrdnjom:

„Tvrdeći da je sve istinito, mi potvrđujemo istinu suprotnog tvrđenja i, prema tome, netočnost naše vlastite teze. A ako kažemo da je sve lažno, i ovo tvrđenje je isto tako netočno. A ako izjavimo da je jedino lažno tvrđenje koje je suprotno našem ili, pak, da je jedino naše tvrđenje istinito, vidjet ćemo da smo primorani prihvatiti beskonačan broj istinitih ili lažnih mišljenja. Jer onaj ko izlaže istinito tvrđenje istovremeno izgovara da je ono istinito, i tako redom u beskraj“ (Camus, 1978, str. 28).

Dakle, Aristotelovi paradoksi mogu zavesti duh u kontinuirano traženje beskonačnih istinitosti ili laži. Čovjekovo shvaćanje svijeta je uzrokovano ljudskim osjećajima, iskustvima te ostavljanjem individualnoga traga života na ovome svijetu. Nostalgija ili žudnja mogu davati duhu prividnu nadu, no možemo odbaciti ideju o tzv. duševnom miru. Iz povijesne perspektive, ljudske misli se sastoje od uzastopnih žaljenja i bespomoćnosti.

Camus prihvaća znanost, filozofiju, umjetnost kao pomoćno sredstvo za dolazak do novih saznanja, no u njegovu razmatranju se osjeća neka vrsta ogorčenosti prema brzini i lakoći kojom se prelazi preko njemu bitnih pitanja. Čovjek može iskusiti svijet pomoću osjetila i emocija te imati vlastito shvaćanje svojega okruženja, međutim ljudi imaju naviku razvrstavati i organizirati sve u zasebne kategorije te imaju naviku ponositi se svojom prividnom mogućnošću da objasne svijet i život. No istina je da je to izvan dohvata ljudske spoznaje i kompetencije zato što je sama kompleksnost svijeta prevelikog opsega da bi ju čovjek mogao dokučiti. Camus smatra da bi se trebalo vratiti osnovnom, gotovo priprostim shvaćanju pojava i jednostavnom obrazloženju istih.

„Kad bih sasvim izbliza pratio njegov cjelokupni reljef, ja, ipak, ne bih o njemu znao više. Stranac samome sebi i ovome svijetu, naoružan, jednom mišlju koja samu sebe osporava – kakav je taj život u kom mogu imati mira jedino ako odbacim znanje i življenje, u kom težnja za osvajanjem udara o zidove koji prkose jurišima?“ (Camus, 1978, str. 31)

Upravo ovdje Camus govori o tome da ima mnogo informacija i da se stalno dolazi do novih saznanja, međutim, činjenica je da ne znamo mnogo, već samo djelić svijeta koji je čudesan i raznolik. Pita se kako je moguće živjeti u miru kada je čovjek i samome sebi nepoznanica, a teško da bi razumio više sfere postojanja. Zašto se govori o zidovima? Zidovi su ograničenja postavljena čovjeku i to bilo duhovna, emocionalna ili spoznajna koja se, usprkos naporima čovjeka ne mogu lako ukinuti.

Kada se govori o inteligenciji, Camus ju spominje u suprotnosti sa razumom. Razumski je moguće shvatiti, obrazložiti i pojasniti, no samo inteligencija može doseći apsurd budući da je složenija od samoga razuma. On smatra kako taj razum, determinizam i različite kategorije samo mogu oslijepiti čovjeka zato što su proturječni duhu koji nema moć kontrole nad nekom, od sebe višom pojavom. Ono što je apsurdno je ta suprotnost nerazumljivoga i čovjekove želje da sve mora razjasniti.

Camus ističe da je taj apsurd katkad i jedina poveznica čovjeka sa svijetom, koja ga „gura“ da ide dalje. Ukoliko se to prihvati kao istinitost koja formira čovjekov odnos sa životom i njegov osjećaj malenkosti pred samim opsegom svijeta, onda se treba sa time suočiti i podrediti takvoj očekivanoj sudbini. Tijekom vremena čovjek nailazi na paradokse koji ga zavaravaju da je razum taj koji je najbitniji, no razdire ga njegova želja za postignućem jedinstva u suprotnosti sa shvaćanjem vlastite ograničenosti.

Camus smatra kako je svako iskustvo vrijedno, da se treba znati odakle je proizašlo i ne odbacivati ga. Kada čovjek dođe do svojih granica duhovnog shvaćanja, onda ima izbor između samoubojstva i življenja u potrazi za odgovorom. Razum i želja za ostvarenjem sreće se suprotstavljaju onome što je iracionalno ili u duhu, te iz toga nastaje apsurd, za kojega Camus smatra da je uzrok svih posljedica u životu.

3.1.3. FILOZOFIJSKO SAMOUBOJSTVO

„Osjećanje apsurdna nije isto što i pojam apsurdna.“ (Camus, 1978, str. 39) Na primjer, ako bismo optužili svećenika da zasigurno mrzi Boga, on bi odgovorio da je to apsurdno. Samim time što je on svećenik po zvanju, a to zvanje zahtijeva ljubav prema Bogu, kao i način na koji svećenik živi, je u suprotnosti sa optužbom. Njegov odgovor zapravo znači da je to nemoguće, a također i proturječno. Što je veća razlika između neke tvrdnje, u ovom slučaju optužbe, i činjenice koju utvrdimo, to je veći i apsurd. Prema Camusovom mišljenju, iz usporedbe zapravo proizlazi apsurd. Osjećaj apsurdnosti se javlja kada se uspoređuje neka činjenica sa očiglednom stvarnosti, tj. razlika između djelovanja i svijeta koji je veći od samoga djelovanja. Camus zaključuje: „On nije ni u jednom ni u drugom od uspoređenih elemenata. On nastaje iz njihovog suočavanja“ (Camus, 1978, str. 41).

Apsurd je prema Camusu moguć samo dok čovjek živi. Budući da apsurd postoji u ljudskome duhu, on prestaje čovjekovom smrću. Pitanje je, dakle, je li samoubojstvo izlaz iz apsurdna ili možda postoje drugi načini osim samoubojstva. Ako apsurd prestaje nakon smrti, moglo bi se reći da osoba koja izvrši samoubojstvo više nije podređena apsurdnu. No, za čovjeka koji ne vidi rješenje u tome, ne preostaje ništa drugo nego uhvatiti se u koštac sa apsurdnošću i boriti se dokle god je živ. Da bi se apsurd održao, Camus misli da je potrebno „potpuno odsudstvo nade, stalno uskraćivanje i svjesno nezadovoljstvo“ (Camus, 1978, str. 42). Često se može čuti kako je čovjek žrtva samoga sebe, tj. svojih osjećaja i uvjerenja koja tvore njegovu istinu. Ta bi misao vrijedila i u ovom slučaju, što zbog činjenja štete samome sebi odabirom života po apsurdnim načelima, a što zbog toga što svjesnost o tome čovjeka veže uz apsurd.

S druge strane, Camus komentira stavove drugih filozofa po pitanju apsurdna i smisla života, ponajprije iz religiozne perspektive. Za njega to predstavlja neku vrstu bijega, tj. sredstva kojime se oni pokušavaju osloboditi ograničenja čovjeka, te koje im može pružiti nadu. Njegova razmatranja o religiji u sukobu su sa razmatranjima Jaspersa, Šestova i Kierkegaarda. Misli da je stav o nastavku života i nakon smrti također apsurdan, zato što se nada može pronaći i u samoj smrti za sebe. Postavlja se pitanje može li se živjeti samo sa onime što već znamo, unutar granica vlastitoga razuma, bez ideja o nekom transcendentnom biću.

„Za egzistencijalne mislioce negacija je njihov Bog.“ (Camus, 1978, str. 51) Zato se Camus drži njemu očiglednoga, a to je apsurd. To je raskorak između želja duha i onoga svjetovnoga te prisutnost proturječnosti koja ih povezuje.

O vjerskim uvjerenjima, odnosno ideji Boga koji kao više biće pruža nadu čovjeku, u književnom djelu *Stranac*, Meursault je izjavio pred istražiteljem u tijeku sudskog procesa da ne vjeruje u boga. Time je potvrdio posredno istražiteljevo razmišljanje da nema iskrenog kajanja te da mu bog zbog toga ne može oprostiti tako strašno djelo kao što je ubojstvo. Zbog toga javni tužitelj proglašava Meursaulta moralnom nakazom i optužuje ga ujedno da je sa zločinačkim srcem pokopao svoju majku.

Kao najveći dokaz njegove bešćutnosti navodi se što ne vjeruje u Boga kao spasitelja svoje zabludjele duše. No, Meursault je vjerovao u predodređenost događaja, tj. ono što mu je život donosio iz dana u dan. Meursault je osjećao sve više i više, u tijeku suđenja, da njegov život ide u nekom zadanom smjeru na koji on više nije mogao utjecati i počeo se predavati toj spoznaji. To ga je naročito pogodilo kada je saznao da je osuđen odrublivanjem glave na javnome mjestu, u ime francuskog naroda, a branitelj mu je prije izricanja presude govorio da će se sve dobro svršiti i da će se izvući s nekoliko godina zatvora. Meursault je bio krajnje pomiren sa svakim ishodom postupka i nije shvaćao lažnu sigurnost i samopouzdanje branitelja, kao ni razloge zašto se ovaj nije bolje pripremio za obranu.

Meursaultu se njegov život činio beznačajnim jer je znao da mora umrijeti prije završetka očekivanog životnog vijeka. Ipak, nije htio pomirbu u duhovnom smislu i odbijao je obrazloženje ispovjednika da nosi breme grijeha kojeg se mora osloboditi, zato što je Božja pravda sve. Ispovjednik je tražio Meursaulta da pred smrt vidi božanski lik na zidovima svoje ćelije, ali mu je Meursault objasnio da voli ovozemaljski život i da ga se ništa drugo ne tiče kada je jedna jedina sudbina odabrala baš njega i on joj se je spreman pokoriti.

3.1.4. APSURDNA SLOBODA

U ovom dijelu ogleđa, Camus se pita što za njega znači smisao izvan onoga što on osobno proživljava kao svoj život. Zaključuje da može sve pojmiti samo ljudskim pojmovima. Znači, ono što osjeti svojim osjetilima tvori njegovu spoznaju, tj. smisao njegovog života, a ta se spoznaja ne može svesti na jedan racionalni princip i biti identična spoznaji cijeloga svijeta. Svijet je skup jedinki i svaki čovjek stvara spoznaju svog života samostalno. Spoznaja je individualna i za svakog pojedinca je istinita, te je on treba podržavati.

Metoda kojom Camus potvrđuje apsurdnost čovjeka je ta da čovjek može prihvatiti samo ono što dobro shvaća. Zato zaključuje po pitanju apsurdnog čovjeka sljedeće: „Ono što on traži od samoga sebe, to je samo da živi s onim što zna, da se zadovolji onim što jest i da se ništa ne upliće što nije izvjesno“ (Camus, 1978, str. 62).

U osnovnom filozofskom pitanju o smislu života, dilema je ima li život smisla da bi bio proživljen. Camus tvrdi:

„Ovdje se, naprotiv, pokazuje da će on utoliko bolje biti proživljen ukoliko ne bude imao smisla. Doživjeti jedno iskustvo, jednu sudbinu, to znači potpuno je prihvatiti. A ta sudbina za koju znamo da je apsurdna neće se doživjeti ako ne učinimo sve da pred sobom održimo taj apsurd koji je svijest otkrila“ (Camus, 1978, str. 62).

Pri tome, živjeti znači održati živim apsurd, biti revoltiran u vječnom suočavanju čovjeka i smrti. Taj „metafizički revolt“ je stalna prisutnost čovjeka u samome sebi. Ujedno, to je prvi paradoks kojeg Camus uviđa u odnosu na razliku apsurdna i samoubojstva. Za Camusa samoubojstvo ne slijedi revolt, niti je njegov logički rezultat, već je samoubojstvo upravo suprotnost apsurdnog iskustva. Dapače, samoubojstvo rješava apsurd! „On izmiče samoubojstvu u onoj mjeri u kojoj je on, istovremeno, i svijest i odbijanje smrti.“ (Camus, 1978, str. 63)

Kao primjer koji je suprotan samoubojstvu je upravo apsurdan život osuđenika na smrt. Camus smatra da čovjek umire nepomiren, a ne dobrovoljno, budući da je za njega samoubojstvo nepoznavanje. Samoubojica svjesno donosi odluku o prestanku života i prepušta se smrti. Dakle, ne želi imati nikakvu daljnju svijest o mogućim spoznajama.

Drugi paradoks kojeg Camus razmatra je pitanje slobode. Problem „slobode per se“ je prema njegovom mišljenju vezan uz pojam Boga. S obzirom da je samo individualna spoznaja prihvatljiva

za postojanje apsurdna, Camus smatra da ne može shvatiti što može biti sloboda koju bi mu dalo neko više biće, kao na primjer Bog. Prema njegovom mišljenju, postoji samo sloboda duha i djelovanja, jer to je jedino što čovjek može spoznati sam na osnovi vlastitog iskustva. Čovjek pritom ne smije zamišljati cilj svojeg života, zato što time postaje rob svoje slobode te postaje podložan dobrim i lošim predrasudama.

Apsurdni čovjek koji prihvaća svoju egzistenciju i ima svijest o svom životu bez primisli na neki, na primjer zagrobni život, je slobodan čovjek.

„Apsurd je njegova krajnja napetost, ona koju on stalno održava jednim usamljenim naporom, jer on zna da u ovoj svijesti i u ovom revoltu iz dana u dan pokazuje svoju jedinu istinu koja je izazov.“ (Camus, 1978, str. 64)

Za Camusa je to ujedno i prvi zaključak u vezi paradoksa slobode.

Drugi zaključak se odnosi na smrt i apsurd kao principe razumne slobode. „Na taj način apsurdni čovjek nazire jedan vatreni i ledeni svijet, proziran i ograničen, gdje ništa nije moguće, ali je sve dato, nakon koje je propast i ništavilo.“ (Camus, 1978, str. 68) Kao odgovor na pitanje što znači živjeti u takvom svijetu Camus odgovara:

„Zasad ništa drugo nego ravnodušnost prema budućnosti i strast da se iscrpi sve što postoji. Vjera u smisao života uvijek pretpostavlja ljestvicu vrijednosti, izbor, naša voljenja. Vjera u apsurd, prema našim određenjima, uči suprotno.“ (Camus, 1978, str. 68)

Apsurdni život ima ravnotežu koja je ovisna o vječnoj suprotnosti, svojenom revoltu i smrti te ako apsurdni čovjek prihvati da njegova sloboda ima smisla samo u odnosu prema njegovoj ograničenoj sudbini, tada je zaključak da nije bitna kvaliteta življenja nego njegova kvantiteta, tj. trajanje. Taj pojam kvantitete može pokazati veliki dio ljudskog iskustva. Camus smatra da moral jednog čovjeka ima smisla samo na osnovi kvantiteta i raznovrsnosti iskustva koje je taj čovjek mogao skupiti. Za njega živjeti znači osjećati svoj život, svoj revolt, svoju slobodu i to što je duže moguće.

Treći zaključak vezan uz paradoks slobode odnosi se na život u stalnoj sadašnjosti. „Sadašnjica i uzastopno nizanje sadašnjica pred stalno svjesnom dušom, to je ideal apsurdnog čovjeka.“ (Camus, 1978, str. 71) Tri su, dakle, glavna zaključka koja se mogu izvući iz apsurdna, a to su revolt, sloboda i strast te se odbacuje samoubojstvo. Camus citira Nietzschea koji konstatira sljedeće:

„Jasno je da je glavna stvar i na nebu i na zemlji pokoravati se dugo vremena i u istom pravcu: s vremenom, iz toga proističe nešto radi čega život ima smisla na ovoj zemlji, kao na primjer vrlina, umjetnost, muzika, ples, razum, duh, nešto što preobražava, nešto profinjeno, ludo ili božansko.“ (Camus, 1978, str. 72)

Pokoravati se životu, tj. prihvatiti život je glavna misao koja se ovdje može istaknuti. Samo se čovjek može svjesno podrediti životnim mukama i strastima što samo po sebi odražava prisutnost apsurda.

Sve o čemu je Camus u svom filozofskom ogledu raspravljao, napisao je i u svom književnom djelu *Stranac*. Lik Meursaulta je zapravo ono što bi Frankfurt nazvao „wantonom“, tj. osobom koja je sposobna samo za želje prvoga reda. Meursault živi samo u sadašnjici, bez propitkivanja posljedica svojeg izbora i bez razmišljanja o budućnosti. On svoje tjelesne potrebe pretpostavlja moralnim i etičkim načelima društva, na primjer kada jedva čeka da stigne u grad Alžir kako bi se naspavao ili kada ne posjećuje majku u ubožnici zato što mu je prenaporno voziti se 80 kilometara.

Pitanje slobode Meursault tek otkriva u zatvoru. Shvaća da je kazna nemogućnost da bude sa ženom, da puši cigarete, da se nađe na nekom žalu i siđe u more, ali da se, kako je govorila njegova majka, čovjek na sve priuči. Njegova je spoznaja bila da je bitno da čovjek ima dovoljno uspomena koje može prizivati u sjećanje pa da lakše podnese zatvor i onaj neminovni gubitak pojma o vremenu. Meursault je to izrazio rečenicom: „Nije mi bilo jasno koliko dani mogu biti u isti mah i dugi i kratki.“ (Camus, 1986, str. 82) Svoju prepuštenost trenutnom životu, iznio je sljedećim riječima:

„Prepoznah glas koji mi je već dane i dane odjekivao u ušima, i shvatih da sam za sve to vrijeme razgovarao sa samim sobom. Tad se sjetih što mi je bolničarka rekla na maminu sprovodu. Ne, nema drugog izlaza i nitko ne može zamisliti kakve su večeri u zatvorima.“ (Camus, 1986, str. 83)

Riječi bolničarke koje Meursault spominje odnose se na alegoriju: „Ako čovjek ide polako, može dobiti sunčanicu. A ako ide prebrzo, uznoji se pa ga u crkvi uhvati groznica.“ (Camus, 1986, str. 20) Iz ove alegorije Meursault je izvukao pouku da u životu treba imati mjeru inače se zapadne u nevolje. Oni koji su spori ne prožive sve, dok oni koji su prebrzi ne prožive dubinu stvari i osjećaja. U zatvoru shvaća da je njegova šutljivost sporost, a ubojstvo naglost u djelovanju. Znači, nije imao

mjere niti u jednoj životnoj situaciji, tj. nije razmišljao o posljedicama svog djelovanja prema drugima. Očekujući kaznu, Meursault se osjetio spreman prepustiti „nježnoj ravnodušnosti svijeta“ (Camus, 1986, str. 122) oslobođen lažnih nada i razmišljanja o nekim drugim mogućnostima svog ostvarenja.

Kao što se vidi iz iznesenog, lik Meursaulta u književnom djelu *Stranac* inspiriran je i vođen filozofskim stavovima Alberta Camusa. Kroz njegov lik i ponašanje Camus je argumentirao u velikoj mjeri svoje stavove o apsurdnom osjećaju i životu. I kroz naredna poglavlja, ponavlja se Meursaultov pogled na život, karakter i razmišljanja, iako ih Camus vezuje uz slike kojima je htio dodati stav i toplinu apsurdnom razmišljanju.

U nastavku će se u vrlo kratkim crtama, tj. u samo osnovnim mislima prijeći drugi dio knjige *Mit o Sizifu* zato što ga nisam smatrala relevantnim u kontekstu prethodno napisanoga.

3.2. APSURDNI ČOVJEK

„Apsurdni duh ne mora tražiti etička pravila na kraju svojeg umovanja, već prizore i dah ljudskih života.“ (Camus, 2013, str. 87)

3.2.1 DONHUANIZAM

Podtema Donjuanizma razmatra pitanje morala kroz pitanje posljedica ljubavnih pothvata Don Juana, slavnog španjolskog ljubavnika, opisanog u romanu *Seviljski zavodnik i kameni gost*, Tirso de Moline.

Don Juan ima svojstva apsurdnog čovjeka. S jedne strane svjestan je da je obični ženskar i zavodnik, kojem je u interesu obljubiti što veći broj žena, a s druge strane kao apsurdni čovjek ne vjeruje u dublji smisao svojih veza sa ženama, ne nada se strastvenim osjećajima vezanim uz ljubav prema drugoj osobi, niti smatra da je nemoralan što napušta obljubljene žene. Za njega je njegov život sudbina koja nije kažnjiva. Ograničenja don Juana vezuju ga do granica njegovih tjelesnih sposobnosti, a svaka ljubav tj. odnos s nekom ženom je prolazna i istodobno jedinstvena.

„Ono što Don Juan ostvaruje, to je etika kvantitete, nasuprot svecu koji stremlji na kvaliteti. Ne vjerovati u duboki smisao stvari, to je svojstvo apsurdnog čovjeka.“ (Camus, 2013, str. 92)

3.2.2. GLUMIŠTE

Camus smatra da čovjeka najviše zanima istina o samom sebi, a posebno o onome što bi mogao biti. U toj misli vidi sklonost čovjeka kazalištu i predstavama.

„Apsurdni čovjek počinje tamo gdje onaj završava, gdje duh, prestajući se diviti igri, želi stupiti u nju.“ (Camus, 2013, str. 97)

Glumci sami po sebi nisu apsurdni ljudi, ali njihova sudbina kroz transformacije u razne likove je apsurdna sudbina. Glumac se ostvaruje u vremenu u kojem oživljava razne likove kroz scenski pokret, kostime, maske, ali po proteku kazališne predstave oživljeni lik umire, a glumac se ponovno ostvaruje u slijedećoj predstavi i tako sve do svoje konačne smrti kao ljudskog bića.

U tumačenju pojedinog lika glumac prenosi na sebe prividno sudbinu tog lika i to ne samo riječima, već i mimikom i šutnjom. On vlada u prolaznosti slave tj. dok je na pozornici i glumi. Camus u

tome vidi najbolje prikazani apsurd, zato što život njegova lika traje samo za vrijeme kazališne predstave a potom glumac postaje čovjek sa svojim vlastitim životom.

3.2.3. OSVAJANJE

„Čovjek je više čovjek po onome što prešuti nego po onome što kaže.“ (Camus, 2013, str. 105)

Postati čovjekom za Camusa znači izabrati između promišljanja i djelovanja. Čovjek pri tome mora živjeti s vremenom i umrijeti s njim. Osvajači kao skupine mobiliziranih pojedinaca znaju da je jedino akcija koja bi prepravila čovjeka i zemlju je korisna akcija. Camus ne želi prepravljati ljude, zato što smatra da je ljudsko tijelo jedina sigurnost. Revolucija se diže uvijek protiv bogova što je čovjekov zahtjev protiv vlastite sudbine. Camus smatra da postoji samo jedna pobjeda koja je vječna i poželjna, ali nedostižna.

Zato kaže:

„Uzdižem čovjeka pred onim što ga lomi i moja sloboda, moja pobuna i moja strast združuju se tada u toj napetosti, toj pronicljivosti i tom beskrajnom ponavljanju. Da, čovjek je svoj vlastiti cilj. I samo svoj cilj. Želi li biti nešto, onda je to u ovom životu.“ (Camus, 2013, str. 109)

Osvajači su samo pojedinci koji se osjećaju dovoljno sposobnima i s punom sviješću o svojoj snazi da mogu nešto napraviti, ali niti oni ne mogu napraviti više od motiviranog pojedinca koji želi promijeniti nešto. Takvi pojedinci izazivaju sudbinu zbog svjesti o ljudskoj beznačajnosti i sažaljenja nad samim sobom.

3.3. APSURDNO STVARANJE

3.3.1. FILOZOFIJA I ROMAN

Sa apсурdom se mora živjeti, prepoznati njegove pouke i pronaći njegovu srž. Apsurdna radost je stvaranje djela u kojima se održava svijest i učvršćuju doživljaji u njoj.

„U vremenu apsurdnog promišljanja, stvaranje slijedi ravnodušnost i otkriće.“ (Camus, 2013, str. 119)

Posebnu pažnju Camus pridaje umjetničkom djelu. Po njemu, umjetničko djelo utjelovljuje odraz uma stvaratelja, ali se o tome svjedoči tek posredno.

„Apsurdno umjetničko djelo zahtijeva umjetnika svjesnog svojih granica i umjetnost gdje konkretno ne znači ništa više osim onoga što ono jest.“ (Camus, 2013, str. 121)

Apsurdno umjetničko djelo nije svrha niti smisao života umjetnika, zato što apsurdni stvaralac ne drži do vlastitog djela, tj. njegova težnja je da postigne umijeće življenja koje nadrasta vještinu stvaranja.

Camus uspoređuje filozofe sa velikim romasijerima, koji su suprotnost piscima s tezom.

Misao više ne teži biti univerzalna i ne odvađa se od svog tvorca. Romani kao književna djela su oruđe spoznaje i mogu ponuditi istu dvosmislenost poput nekih filozofija.

3.3.2. KIRILOV

Kirilov je junak romana *Bjesovi*, F. M. Dostojevskog. Kao i drugi likovi iz romana ruskog pisca F.M. Dostojevskog, propitkuje se o smislu života. On tvrdi da bi život imao smisla jedino ako logično postoji više biće tj. Bog. On je apsurdna ličnost, zato što vjeruje da ako Bog ne postoji, on se logično mora ubiti, da bi postao Bog. On zna kao inženjer da Bog ne može postojati pa iz ravnodušnosti prihvaća izvršiti samoubojstvo da bi potvrdio svoju slobodu. Naime, ako postoji Bog, sve ovisi u životu čovjeka o njemu i ništa se ne može napraviti ili desiti bez njegove volje. Ako Bog ne postoji, sve ovisi o čovjeku samom.

Dilemu postojanja Boga, Dostojevski rješava u djelu *Braća Karamazovi*, gdje potvrđuje činjenicu da će Bog uskrsnuti ljude u budućem životu. Time se prema Camusu ne radi više o apsurdnom djelu, već o postojanju apsurdnog problema u tom djelu.

„Egzistencija je lažna i ona je vječna.“ (Camus, 2013, str. 137)

3.3.3. STVARANJE BEZ SUTRAŠNJICE

U ovoj podtemi, Camus se bavi nadom, odnosno voljom stvaratelja umjetničkih djela.

Camus traži od apsurdnog stvaranja ono što je zahtijevao i od misli: pobunu, slobodu i raznovrsnost. Rezultat toga pokazati će beskorisnost, a apsurdni čovjek će stvaranjem dati oblik svojoj sudbini.

„Izvan te jedinstvene neminovnosti smrti, sve, radost ili sreća, jest sloboda. Ostaje svijet čiji je jedini gospodar čovjek. Ono što ga je ograničavalo, bila je iluzija o drugom svijetu.“ (Camus, 2013, str. 143)

3.4. MIT O SIZIFU

Bogovi na Olimpu osudili su smrtnika Sizifa da bez prestanka gura ogroman kamen (stijenu) do vrha neke planine odakle se on otkotrljavao natrag, pa je Sizif mora silaziti s planine da bi ga opet gurao do vrha planine.

Za Sizifa je to bila kazna u vidu beskorisnog i beznadnog rada zbog odavanja njihovih tajni.

Osim apsurdnosti njegovog položaja i rada, Sizif je i sam apsurdni junak zbog preziranja bogova i strasti za životom koju je imao unatoč kazni. Njega ne bodri nikakva nada u uspjeh i izbavljenje od takvog beskorisnog posla. Iako bespomoćan i ogorčen, on je u potpunosti svjestan svog položaja. Svoju sudbinu prevladava prezirom u trenucima kada silazi sa vrha planine u njeno podnožje.

Camus Sizifa ipak smatra sretnim zbog spoznaje svog apsurdnog položaja i osjećaja da mu pripada njegova sudbina.

„U tom tankočutnom trenutku kada se čovjek okreće svojem životu, Sizif, vraćajući se svojoj stijeni razmišlja o slijedu nepovezanih radnji koje postaju njegova sudbina, koju je on stvorio, ujedinio pod pogledom svojeg pamćenja i uskoro potvrdio vlastitom smrću.“ (Camus, 2013, str. 151)

4. ZAKLJUČAK

Egzistencijalizam se primarno bavi pitanjem egzistencije, tj. kakvi bismo trebali biti i kako treba živjeti. Tijekom vremena, pojam egzistencije nije imao isto značenje. Prije pojave egzistencijalizma vjerovalo se u transcendentno biće, tj. Boga koji posjeduje najviši stupanj realnosti. No, pojavom filozofije egzistencijalizma čovjeka se stavlja pod povećalo i smatra se kako je njegovo postojanje drugačije od ostalih bića. Egzistencijalisti smatraju kako je jedino čovjek sposoban za donošenje odluka i odabira vlastitih atributa. Jedna od najbitnijih je sloboda, tj. sloboda odabira što je to što je bitno za čovječanstvo. Može se reći kako su ljudi u posjedu vlastitih identiteta te se shvaćanje postojanja objašnjava u pogledu vlastite egzistencije.

No, što je to „ja“? Egzistencijalisti ističu kako je jastvo zapravo konstrukcija koju sami pojedinci grade za sebe. Različiti filozofi egzistencijalizma imaju različite metode i ideje kako se to postiže, međutim slažu se da bez izgradnje vlastitog identiteta ne možemo govoriti o sebi. To jastvo nije već predodređeno, već se stvara tokom života i prikupljanja iskustva. Dakle, mora se samosvjesno izabrati što je bitno, živjeti u skladu s tim i suočiti sa svojom odlukom. Oni koji nisu u stanju to postići se ne mogu smatrati autentičnima. Moglo bi se tako reći da o svojim vrijednostima odlučuje sam pojedinac, no onda se dolazi do problema da su one proizvoljne. To može voditi u apsurdnost života, zato što nema objektivnih vrijednosti koje mogu poslužiti kao vodilja u životu. Iz takvog apsurda često proizlazi osjećaj anksioznosti.

U svojim djelima Camus polazi od egzistencijalizma, no dodatno ga proširuje svojom filozofijom apsurda. Razmatra neke od bitnih pitanja, poput slobode, ograničenja, osjećaja i smrti, koja su prožeta apsurdnošću. U djelu *Mit o Sizifu* raspravlja o svojim filozofskim idejama, dok je *Stranac* književno djelo u kojemu na lakši način predstavlja svoja osnovna viđenja te putem lika Meursaulta čitatelje potiče na razmišljanje o istima.

5. POPIS LITERATURE

- Aho, K. 2014, *Existentialism: an introduction*, Polity Press
- Ayer, A. J. 1990, *Filozofija u dvadesetom vijeku*, Svjetlost, Biblioteka Etos, Sarajevo
- Blackham, H. J. 1961, *Six Existentialist Thinkers*, Routledge, London
- Camus, A. 1978, *Mit o Sizifu*, Nolit, Beograd
- Camus, A. 2013, *Mit o Sizifu*, LEKTIRA d.o.o. Kostrena, Rijeka
- Camus, A. 1986, *Stranac*, Nakladni zavod Znanje, Zagreb
- Flynn, T. 2006, *Existentialism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford
- Jaspers, K. 1967, *Filozofija Egzistencije*, Izdavačko poduzeće Prosveta, Beograd
- Kierkegaard, S. 1938, *The Journals*, Oxford University Press, Oxford
- Kierkegaard, S. 1941, *Concluding unscientific postscript*, Princeton University Press, Princeton
- Kierkegaard, S. 1944, *The concept of dread*, Princeton University Press, Princeton
- Kierkegaard, S. 1959, *Journals*, Harper Torchbooks, New York
- Kierkegaard, S. 1980, *The Sickness Unto Death*, Princeton University Press, Princeton
- Luper, S. 2000, *Existing: An Introduction to Existential Thought*, Mayfield Publishing Company
- Merleau-Ponty, M. 1962, *Phenomenology of perception*, Routledge, London
- Nietzsche, F. 1995, *The gay science*, Hackett, Indianapolis
- Raosahab, V. 2016, *Existentialism: A philosophic stand point to existence over essence*, preuzeto sa:
https://www.researchgate.net/publication/310264700_Existentialism_A_philosophic_stand_point_to_existence_over_essence/link/582ae43e08ae138f1bf40eb7/download
- Roubiczek, P. 1966, *Existentialism-For and Again*, Cambridge University Press, London
- Sartre, J. P. 2001, *Existentialism is a humanism*, Hackett, Indianapolis